

PULEŽANSKI MLADIĆ I NJEGOV ROMAN¹

Svaka stranica odluta od teme i istovremeno je relevantna. U svakom trenu je Dragan Velikić spreman da pretjera s nečuvenim opisima i da se pritom uvijek zadrži na zapletu, on nikad ne prestaje pripovijedati. U složenom tkanju može se naći koječega i, istovremeno, svega. Nemoguća misija je sažeti sadržaj, dovoljan će biti pokušaj da se bar djelomično osvijetle neki njegovi aspekti. Na prvom mjestu je majka. Pisati o vlastitoj majci kad se pređe šezdeset godina života čin je hrabrosti koji autora prisiljava da preispita samoga sebe i razradi jedan veoma delikatan odnos.

To znači sjetiti se majke, prizvati je, prisiliti samog sebe da shvatiš njene izbore i ponašanja koji su je doveli do toga da bude to što jest, i u dobru i u zlu. Sjećanja, rečenice koje je ponavljala, anegdote, iznenađan detalj, trenutani izraz lica, kretnja, ona njena uobičajena gesta – javljaju se u sjećanju tek kad odrastemo. Dok se život živi, dok se odrasta, zaista nema vremena za razmišljanje o odnosu koji traje i koji se praktično smatra zadanim. Pa ipak je odnos s majkom možda najvažniji odnos u životu, što su pokazali brojni pisci kod kojih se bol zbog gubitka, zbog prošlosti, zbog čežnje za djetinjstvom i zbog protoka vremena slio u niz portreta koji se prenose generacijama i epohama.

Među njima je Dragan Velikić sa svojim romanom *Sveska nestala u Vinkovcima*² u kojem je ispričao duboku vezu sa svojom majkom počevši od ključnog trenutka postojanja, od njenog odlaska s ovoga svijeta, o čemu ga je vijest zatekla u Budimpešti i potaknula da istraži prošlost njihovog odnosa.

U novembru 1958. mali petogodišnji Dragan putuje vlakom sa svojom obitelji iz Beograda u Pulu, grad u kojem će odrasti. Mama, simbol prilagodljivosti i pronicljivosti, sposobna je da se prilagodi promjenama i da se na konstruktivan način suoči s nedaća-

¹ Naslov ovom tekstu dala je prevoditeljica. Pridjev „puležanski” je lokalni, odnosi se na grad Pulu i koriste ga mještani, a „mladić” treba čitati s naglaskom na zadnjem slogu, riječ pripada domaćem istarskom govoru. Ovaj esej o Velikićevom romanu napisala je na talijanskom jeziku Nelida Milani i objavila ga u časopisu *La battana* broj 226, 2022, na str. 107–112, a prevod objavljujemo s dozvolom glavne urednice Korine Gerbaz Đulijano. Časopis *La battana* pokrenuli su 1964. profesori italijanistike na Beogradskom univerzitetu Eros Sekvi (Posanjo, Treviso 1912 – Beograd, 1995) i Serdo Turkoni (Milano, 1928 – Rijeka, 2019). Sjedište redakcije bilo je u Rijeci i u Beogradu, od broja 93–94 /1989. samo u Rijeci. Na stranicama *La battana*-e objavljivali su pisci poput Andrića, Crnjanskog, Krleže i Kiša, a od Talijana, između mnogih drugih, Italo Kalvino, Umberto Eko i Fulvijo Tomica.

² Velikićev roman *Islednik* u talijanskom prevodu nosi ovaj naslov.

ma na koje nailazi u svakodnevnom životu. Međutim, prolazak vlaka kroz Vinkovce ostao joj je u neugodnoj uspomeni i otada je ne napušta gorčina: netko je ukrao prtljagu a s njom i svesku u koju je upisivala svaki detalj putovanja s mužem, mladim poručnikom jugoslavenske mornarice, uključujući i imena hotelâ u kojima je obitelj svaki put odsjedala. To je *madlena* koja pokreće pisanje: nestanak jednog dnevnika.

Dragan je veliki putnik, ali ne piše o putovanjima, on je pisac o gradovima, gradovima koje je posjetio, u kojima je živio, koje je zavolio upravo zahvaljujući putovanjima. On ne posjeduje dnevnik poput svoje majke, ali sa sobom nosi mnoge male crne kutije i, kad se odluči da ih počne otvarati jednu za drugom, nalazi dovoljno materijala za jednu dvostruku, blistavu autobiografiju. Pronalazi majku u svakodnevnim kretnjama njenog malog obiteljskog univerzuma, prepoznaje je kao nosivi stup u mnoštvu prostornih činilaca, prepoznaje je u vrijednostima u koje vjeruje, pa čak i u obrascima ponašanja koji su mu vjerovatno bili preneseni putem stanovitog oblika „genetskog pamćenja” i usjekli se u njegov *Dnk*.

Bile su to vrijednosti koje je ona s uvjerenjem i ponosom prenijela budućem piscu i pritom utjecala na njegov razvoj i, na određen način, na samu „programiranost” života, ali polažući pravo i na njegovu ovisnost koju je smatrala legitimnom. Nije li on sam u dobrom postotku kopija svoje majke? Je li joj karakterno, kao i fizički, nalik, što se opaža na prekrasnoj slici na prvim stranicama knjige?³

Tad roman postaje himna posvećena njenoj uspomeni i obećanje da će se svaka sekvencija filma koji joj pripada ljubomorno čuvati, u prvom redu njena preporuka: „Zašto bi se priče izmišljale, kad je stvarnost tako zgusnuta i dramatična? Kad se oko tebe nalaze toliki životi koje valja ispričati?” Bio je to dragocjen savjet budućem piscu kojeg se on ne drži jedino na stranicama ispisanim kurzivom, tog romana u romanu, na stranicama na kojima je više fikcije nego stvarnosti. Tu se podsjeća na vezu Puljanke Lisette s njenim grčkim korijenima i gradom Solunom, gdje je njen otac bio vlasnik hotela „Xenodhion Benedetti”, kao i na njene ljubavi i putovanja brodom i vlakom od Trsta do Soluna, preko Beča.

Tako se otkriva priča o Fon Huterotovima, o barunu Georgu i njegovoj obitelji, vlasnicima rovinjskog otočića Sveti Andrija i drugih posjeda uz obalu i na otocima uključujući i Zlatni rt. Rasvjetljava se misterij tragičnog kraja Marije i Barbare Huterot koje je dograbila i zatukla duga ruka Ozne u maju 1945, čime je bio „zaključen proces protiv narodnih neprijatelja”. Ali, ispisuje se tu i biografija jednog izuzetnog grada i zadire mu se u dušu. Solun je jedno od najvećih evropskih mjesta susreta velikih monoteističkih vjera, metropola u kojoj su postojali minareti i čempresi, sinagoge i manastiri, gdje su ljudi na pazaru govorili gotovo tuce jezika. Sve je to nestalo u vrtlogu požara, atentata, mladoturaka, ratova, pokolja, deportacija i imigracija, pa se Lizeta osjeća kao „siročić lišeno svoga grada”.

Lizeta, prva susjeda Velikićevih u Vili Marija, elegantnoj stambenoj zgradi koju su napustili izbjegli talijanski vlasnici, prijateljica i povjerenica Draganove majke, druga je protagonistkinja romana. Porodica Velikić bila je prilično disfunkcionalna zbog očevih

³ U talijanskom izdanju objavljena je fotografija porodice Velikić iz pedesetih godina. Nelida Milani upoznala je Dragana Velikića za vrijeme njegovog gimnazijskog školovanja u Puli.

produljenih službenih odsustava. Stoga su djeca – brat i sestra – bila prepuštena maminim dobrohotnim pandžama. Nastaje tako doista poseban i neraskidiv odnos sa ženom koja je bila tlačiteljica, nježna, manipulativna, ekstravagantna, otuđena, anksiozna, nasilna, uporna, borbena, odlučna, delikatna. Bila je sve i suprotnost svemu: bila je sveobuhvatna i totalna majka.

U genijalnoj strukturi romana ono što je u prvom dijelu knjige bilo ispričano u prvom licu jednine ispričano je ponovo u trećem dijelu, sada u trećem licu jednine. Ugrađeno je to sada u nove elemente koji se služe ponavljajućim i prikladnim književnim tehnikama. U neprekidnom toku svijesti, u visokoj kvaliteti ispisanog, u fluidnosti usklađenih ritmova između bluza, roka i swinga, priča se grana u vene gradskih ulica i nacionalne arterije, između neprestanih skokova naprijed i natrag, između aorista, perfekta i prezenta, između razmišljanja, otkrića, fragmenata, pronalazaka, anegdota, čak i tračeva, između različitih epizoda usvojenih u nježnim, mladim godinama, a sada filtriranih odraslim okom, otkrivajući jedan za drugim različite dijelove mozaika koji čine život. Strpljiv i znatiželjan poput samoproglašenog istražitelja (originalni naslov knjige je *Islednik*) Dragan otvara jednu po jednu crnu kutiju, odmotava filmsku traku jedne izbrisane Pule, osluškuje, sjeća se, opet osluškuje, povezuje prekinutu priču, mijenja registar, ide dalje, pojačava ton kod šuma posljednjeg retka, od Gupčeve do Kandlerove do Prvomajske, tamo-i-natrag, tamo-i-natrag u trimilenijskom gradu proizašlom iz nove krstionice koja je sada promijenila imena ljudi, nazive ulica, natpise na trgovinama i na institucijama.

Od Verdijevog trga do Narodnog trga, od Danteovog trga do Trga Moše Pijade, autor ponovo pokreće traku, predomišlja se, kreće ispočetka iznimno spretan da uspostavi veze i – u pripadajućoj tajnovitosti, u ideji ljepote, u ideji nezaustavljivog kretanja – pokaže kako su stvari povezane na načine koje ne razumijemo, iako se odazivamo potrebi da im pridamo neku vrstu smisla, premda smisla nema, premda dosljednost ne pripada životu.

Ne bojte se. Nema retorike kod Dragana Velikića, njemu je dalek svaki *-izam*. Dapače, ovaj ideološki „trezven” tekst, ali visoke jezične razine sugerira da upravo u toj trezvenosti leži njegova sabrana i blistava snaga. U krajolicima koji se smjenjuju i preklapaju unutar konfuzne slike izgubljenih i nedokučivih stvari prepleću se i ukrštaju nikad iste nostalgije svaki put kad se Dragan vrati u Pulu, tamo gdje uspijeva pronaći poneki sitni utopijski trag koji je za njega vitalan znak moguće klice preporoda pred bonacom pulskih plaža Stoje–Valkana–Valovina, a to istovremeno potakne njegov sveobuhvatan osjećaj veličanstvenosti, sličan osjećaju Danteovog Uliksa, osjećaj koji obuhvaća sve ljudske muke, krhkosti i slabosti zajedno s potrebom da se pronađe vlastiti put u svijetu i da se – s novim snovima o budućnosti – izgradi jedan čovječniji poredak u skladu s normama zdravog razuma i zajedničkog života sa svima onima koji se tu nalaze, u drugotnosti lišenoj ravnodušnosti, konformizma i komercijalne ispraznosti potrošačkog društva.

Tad se pomalja i poprima svoj izgled i oblik jedna sasvim lična Velikićeva prostorna mapa, buran i nemiran peterokut koji trpi zla Povijesti, a njegove krajnje točke su Pula, Beč, Beograd, Budimpešta, Solun i u njima hoteli koji su ugošćavali autora: „Palas” u Ohridu, „Bonavia” u Rijeci, „Belvju” u Splitu, pansion „Raša” u Raši, „Evropa” u Sarajevu,

„Lipa” i „Skaleta” u Puli i mnogi drugi. Gradovi i hoteli su mjesta koja zrače, prilijepe se za tebe, iscrtaju svoje granice u prostoru i unutar njih čuvaju slojeve prisutnosti svojih stanovnika/stanara, kontakata i energija koje su se nataložile tokom vremena. Dragan nosi u sebi ta svoja mjesta. Ima ih dovoljno da iz njih poteknu tisuće njegovih priča, gdje je i najsitniji detalj dovoljan da otvori put velikoj priči: Istra ispražnjena od svih stanovnika i preplavljena masovnim imigracijama koje su je kolonizirale, individualne i kolektivne priče, stric partizan koga su ubili vlastiti drugovi, sjećanje na pisca Aleksandra Tišmu, prijateljstvo s gospodinom Malešom kojeg su povremeno zvali na Brione da popravlja satove Titu i družini, opustjeli gradovi, prepadi na Kaštelu, prazne kuće, željezničke pruge koje završavaju u moru, uništene obitelji i nestale osobe, prekinute pomorske linije. Zbog ljubavi koju Velikić gaji prema Puli, zbog njegove iskrene privrženosti fjumanskom i svim istarskim dijalektima dođe mi spontano da ga nazovem *puležanski mladùc*.

U toj pometnji prolazi njegov život u gradovima u kojima se dobro osjeća, s navadom povjerenja i povezanosti s osobama bliskim svijetu u kojem živi jer se on prepoznaje u njima i one prepoznaju njega, tu pronalazi familijarnost, onu stabilnu i čvrstu jezgru koja tvori identitet, s pamćenjem odlučujućih iskustava, različitih načina razumijevanja svijeta, očitovanja prijateljstva, boja godišnjih doba, u povijesnom, političkom, društvenom i geografskom krajoliku koji se neprestano mijenja i dostiže svoj vrhunac s raspadom Jugoslavije devedesetih godina. Zajedno sa zemljom tone i Draganova Atlantida. Pokrenut će se novi egzodusi, Srbi će napustiti kuće i vikendice, geografija će ostati ista, promijenit će se administracija, promijeniti zastave, nacionalne himne, uniforme. I, jasno, izmijenit će se granice i još jednom navijestiti ideju filozofa Đambatiste Vika o ciklusima i ponavljanjima ne toliko činjenica, revolucija i borbi koje bi htjele promijeniti svijet, nego ponavljanja obiteljskih i pojedinačnih sudbina.

Toplo preporučujem čitanje knjige *Quaderno scomparso a Vinkovci*. Preporučujem to osobito Puljanima. Ovaj roman je mnogo toga, on je slagalica, ali ponajprije je to Pogled Drugog upućen na „one koji su ostali”, odnosno na nas.⁴ Preporučujem isto tako čitaocima Istranima da oproste toponomastičku zbrku. Dragan je toponime preuzimao postupno, onako kako ih je izgovarala Lisetta na talijanskom, kako su ih izgovarali drugi na hrvatskom. Neka se javi onaj koji danas u Istri zna razlikovati sve toponime na dva suprisutna jezika!

Dragan Velikić je rođen u Beogradu 1953. Dolazi u Pulu sa svojom obitelji kao petogodišnjak. Nakon završene gimnazije „Branko Semelić” vraća se u Beograd i upisuje studij Svjetske književnosti. Nekoliko godina radi u izdavaštvu i, protivno nacionalističkim politikama zavađenih zemalja, napušta prijestolnicu nekoliko dana prije bombardiranja 1999. Bio je ambasador Srbije u Beču od 2005. do 2009. Objavio je desetak knjiga. Dobitnik brojnih nagrada i preveden na osamnaest jezika, danas je jedan od najvažnijih evropskih pisaca.

(S italijanskog prevela Sanja Roić)

⁴ Autorica misli na Talijane ostale u Puli, Istri i na Kvarneru.

Post scriptum

Pula je jedan od gradova bremenite povijesti koji imaju svoje pisce. To su, između ostalih, Kalimah, Đovani Komiso, Mate Balota, Milan Rakovac, Nelida Milani, Klaudio Ugusi, Đana Dalemule, Ester Barlesi, Vladimir Arsenijević, Danijel Načinović, Boris Biletić, Amir Alagić i, neizostavno, Dragan Velikić, a taj grad su spomenuli i Džejms Džojs i Gabrijele D'Anuncijo. Nije česta pojava da afirmirani, stariji pisci pišu o knjigama mlađih: ovdje prenosimo dragocjen esejistički dijalog pulske književnice i profesorice Neli-de Milani Kruljac s talijanskim prevodom romana *Islednik* Dragana Velikića. Od *Islednika* (2015) do *Sveske nestale u Vinkovcima* (2021, prevela Estera Miočić) prošlo je šest godina, a Milani u svom eseju dokazuje tezu prema kojoj je Velikić „danas jedan od najvažnijih evropskih pisaca” čija „sasvim osobna prostorna mapa, buran i nemiran peterokut koji trpi zla Povijesti” ima svoje krajnje točke u gradovima: Puli, Beču, Beogradu, Budimpešti i Solunu.

Za čitaoce *Polja*, osjetljive za pitanja Drugog i stranca, navodimo podatke o Nelidi Milani Kruljac. Rođena u Puli 1939, emeritirana univerzitetska profesorica, najistaknutija je i najbolja prozna autorica istarske i riječke Zajednice Talijana. U Italiji je objavila je sljedeće knjige: *Una valigia di cartone*, *Bora* (s Anom Marijom Mori), *L'ovo sloss*, *Cri-nale estremo*, *Racconti di guerra*, *La bacchetta del direttore*, *Lo spiraglio*, *Di sole, di vento di mare* i sabranu prozu u *Cronaca delle baracche* I–III. U Zagrebu su prevedene i objavljene njene knjige *Trulo jaje* i *Nezamjetne prolaznosti*. Živi u Puli u dijalogu s dobrim knjigama i prijateljima, među kojima su i njeni nekadašnji učenici. (S. R.)